

Museenes samfunnsrolle – et kritisk perspektiv

Om komplekse institusjoner og institusjonell lasteevne

The societal role of museums – a critical perspective

On complex institutions and institutional carrying capacity

Ole Marius Hylland

Seniorforsker og fagkoordinator ved Telemarksforskning.

(f. 1971) Arbeider med utredning, forskning og evaluering innenfor ulike kulturpolitiske og kulturhistoriske emner. I 2017 publiserte han boken *Kulturpolitikk* sammen med Per Mangset.

hylland@tmforsk.no

SAMMENDRAG

Artikkelen handler om utviklingen av museenes samfunnsrolle og de uttalte forventningene til museene som samfunnsinstitusjoner. Etter et blikk på den økte kulturpolitiske betydningen av begreper som samfunnsrolle og samfunnsansvar, beskrives hvordan museenes funksjoner og forventninger til dem har utviklet seg fra tiden for universal-museer til 2000-tallets museumsreform. Studien viser at nye oppgaver og roller har både kommet i tillegg til, og som erstatning for, de eksisterende. Jeg konkluderer med at en kombinasjon av nye roller, nye behov for legitimering og nye former for offentlig forvaltning har ført til at museene i dag er blant samfunnets mest komplekse institusjoner. Avslutningsvis stilles spørsmålet om museene med denne kompleksiteten har overskredet sin institusjonelle lasteevne, og om det er behov for en forenkling og/eller fordeling av museenes samfunnsroller.

Nøkkelord

museenes samfunnsrolle, samfunnsansvar, museumspolitikk, institusjonell kompleksitet

ABSTRACT

In this article, I discuss the development of the societal role of museums, and of the explicit expectations that museums are facing as institutions. After looking at the increased cultural policy significance of concepts like societal role and social responsibility, the article describes how the functions and expectations of museums have developed since the

infancy of these institutions. New roles and responsibilities have partly been added to, and partly replaced, existing ones. A combination of new roles, new needs for legitimation and new forms of public governance has led to museums becoming one of the most complex kind of institutions there is. The article asks if this complexity has led to museums having met their institutional carrying capacity, and, consequently, if there is a need for a reduction or redistribution of functions.

Keywords

societal role of museums, social responsibility, museum policy, institutional complexity

Da Det kongelige kultur- og kirkedepartement skulle offentliggjøre sin stortingsmelding om museene i 2009, ble den gitt tittelen *Framtidas museum – forvaltning, forskning, formidling, fornying*. Meldingen skulle beskrive målene for museums politikken, gjøre rede for mål og middel i museumsreformen, gjøre opp status for museumssektoren, og beskrive utfordringer og tiltak. De tre etablerte ansvarsområdene for museene – forvaltningen av samlinger, kultur- og naturhistorisk forskning og kunnskapsformidling, ble gitt selskap av en fjerde F, for fornying. På tre gamle og en ny pilar skulle framtidens museum bygges. Fornyning blir utdypet slik: «Gjennom faglig utvikling, nytenking og profesjonalisering, skal museene være oppdaterte og aktuelle i alle deler av sin virksomhet, være solide institusjoner og ha en aktiv *samfunnsrolle*».¹ Denne artikkelen handler om dette siste begrepet, museenes samfunnsrolle – både i entall og flertall, både før og nå, både som begrep og som fenomen. Den handler om at antallet roller for museene har økt, og jeg argumenterer for at kombinasjonen av samfunnsroller gjør museene til noen av de mest komplekse institusjonene i samfunnet. Forankret i den historiske utviklingen av museenes samfunnsroller rettes det et kritisk blikk på selve begrepet samfunnsrolle, som har blitt et stadig viktigere begrep for å legitimere museets eksistens som institusjon, og hvilke utfordringer dette har medført for denne særegne typen institusjoner.

I artikkelen stilles følgende spørsmål: Hvilken museumspolitisk utvikling ligger bak forståelsen av museene som samfunnsinstitusjoner og beskrivelsene av deres samfunnsrolle(r)? Hvordan har denne utviklingen påvirket museene som sammensatte institusjoner?

Et utgangspunkt for artikkelen, er at det har foregått en utvikling av de implisitte og eksplisitte forventningene som stilles til museene som institusjoner samt at denne utviklingen kan beskrives som en museumspolitisk utvikling. I dette ligger det at utviklingen til dels er villet, styrt og administrert – og at den kan belyses gjennom å se nærmere på ulike typer av styringsdokumenter. En hovedkilde for analysen er politiske og strategiske dokumenter som beskriver mål og formål for de norske museene, og særlig museumspolitiske NOU-er og stortingsmeldinger. Etter en innledende situasjonsbeskrivelse som legger vekt på museumspolitikken og samfunnsrollebegrepet, følger en gjennomgang av hvordan denne/disse samfunnsrollen(e) har utviklet seg. Deretter følger en diskusjon av hvordan

1. St. meld. nr. 49, *Framtidas museum. Forvaltning, forskning, formidling, fornying* (Oslo: Kultur- og kirkedepartementet, 2008–2009), 13. Min utheving.

dette har ledet til institusjonell kompleksitet, før artikkelen avsluttes med spørsmålet om en mulig grense for museenes *institusjonelle lasteevne*. En institusjons lasteevne, eventuelt bærekraft, kan man forstå som et mål på den mengden oppgaver som en institusjon kan påta seg uten at det har negative konsekvenser for muligheten til å utføre de ulike oppgavene.

REFORM OG ROLLEAVKLARINGER: MUSEUMSPOLITISK SITUASJONSBESKRIVELSE

I *Framtidas museum* blir museenes samfunnsrolle presentert som et overordnet perspektiv. Vi kan lese at museenes samfunnsrolle «ligger i å utvikle og formidle kunnskap om menneskers forståelse av og samhandling med sine omgivelser. I dette ligger stor faglig frihet og samtidig utfordringer for museene i å definere og avgrense hva som er relevant og viktig i et samfunnsperspektiv».² Med slike formuleringer fremstår museene som en form for sosiologiske institusjoner – det er menneskenes forståelse av og samhandling med sine omgivelser som er omdreiningspunktet. Her står det ikke noe om materialitet eller immaterialitet; ikke noe om fortid eller kulturarv; eller om forholdet mellom forvaltning, bevaring og formidling, oppgaver som man vanligvis regner som kjernefunksjoner for museene. Disse oppgavene er langt fra forlatt i Stortingsmeldingen, men de er skrevet inn under paraplyen og neologismen «samfunnsrolle», som altså utgjorde et overordnet perspektiv i denne stortingsmeldingen.

Framtidas museum var altså både en oppsummert situasjonsbeskrivelse og en slags evaluering av museumsreformen. Museumsreformen innebar en massiv omorganisering av det norske museumslandskapet, blant annet gjennom en kraftig reduksjon i antallet museumsenheter. Fra et antall på over trehundreogfemti enkeltstående museumsinstitusjoner,³ består det nasjonale museumsnettverket i dag av rundt sekstifem administrative enheter. Denne reduksjonen har kommet igjennom ulike former for konsolidering, og antallet formidlingsarenaer er knapt nok redusert. Dagens forståelse av museenes samfunnsroller og de mange beskrivelsene av museene som samfunnsinstitusjoner, må blant annet forstås med denne reformen som bakgrunn. Museumsreformen som grovt sett ble implementert mellom 2001 og 2010, ble blant annet bygget på at de aller fleste museene skulle arbeide og være relevante på tre nivåer: de skulle ha lokal forankring, inngå i en regional konsolidering og være en del av et nasjonalt nettverk.⁴

2. *Framtidas museum*, 145.

3. Dette var institusjoner som ble finansiert direkte eller indirekte via Kulturdepartementet. Det totale tallet på administrative museumsenheter var over syv hundre.

4. Gjennom kombinasjonen av administrative fusjoner og relevans på tre nivåer, har det blitt tydelig at mange av museene deler noen utfordringer når det gjelder ansvarsfordeling, forholdet mellom forankring og ledelse, samarbeid på tvers av og imellom mange mindre enheter m.m. Se f.eks. Bård Kleppe og Ole Marius Hylland, *Det lille i det store. Gjennomgang av organiseringen ved Telemark museum* (Bø: Telemarksforskning, 2011); Ole Marius Hylland, *Å gjete harer og bære staur. Organisering av Haugelandsmuseene* (Bø: Telemarksforskning, 2013); Bård Kleppe, Åsne Dahl Haugsevje og Ole Marius Hylland, *Mange formål – en reform. Evaluering av Akershusmuseet* (Bø: Telemarksforskning, 2015); Åsne Dahl Haugsevje, Nanna Løkka og Bård Kleppe, *Til lands og til vanns og på sokkelen med. Evaluering av museumsreformen i Rogaland* (Bø: Telemarksforskning, 2016).

Museumsreformen representerte på et vis en museumspolitisk kulminasjon, og de mange begrepene om samfunnsrolle, samfunnsansvar og samfunnsinstitusjon er både verktøy for og symptomatisk for denne utviklingen. Når museenes oppgaver har blitt beskrevet i utredninger, politiske og strategiske dokumenter, har begrepet om samfunnsrolle i økende grad vært brukt parallelt med begreper som samfunnsfunksjon, samfunnsoppdrag, samfunnsansvar, samfunnsinstitusjon, samfunnsminne, samfunnsrelevans m.m.⁵ I museumsutredningen fra 1996 finner vi noen tidlige eksempler på dette; beskrivelser av hvordan forholdet mellom museum og samfunn er integrert i definisjoner av museenes ansvar.⁶ Der kan vi f.eks. lese denne oversettelsen fra en av det amerikanske museumsforbundets (AAM) programerklæringer: «[M]usea oppfyller sin samfunnsfunksjon best når dei gjev opplæringsbaserte opplevingar i vidaste forstand.» Utredningen viser til at det er en bred europeisk utvikling fra å se på museene som verneinstitusjoner til å se på dem som samfunnsinstitusjoner. Museene blir omtalt som samfunnsminne, møteplasser og dialoginstitusjoner, og at deres tradisjonelle primæroppgaver bør forstås i lys av rollen som en samfunnsinstitusjon: «I eit dialogperspektiv er museumsfunksjonane – samla, forska, bevare og formidla – reiskapar som er knytte til rolla som samfunnsinstitusjon.»⁷

Begrepene om samfunnsroller og samfunnsinstitusjoner er etter hvert internalisert av museumssektoren. Museum Stavanger skriver dette på sine hjemmesider: «Samfunnsrollen eller samfunnsoppdraget for museene ligger i å utvikle og formidle kunnskap om menneskets forståelse og samhandling med omgivelsene».⁸ Ryfylkemuseet skriver på sine sider dette i vedtektene: «Museet er ein samfunnsinstitusjon som skal bidra til å ta vare på historia, særleg for tida frå reformasjonen og fram til i dag.»⁹ Musea i Sogn og Fjordane formulerer det følgende som et av sine strategimål: «Museet skal vere eit viktig samfunnsminne, gjennom systematisk å samle inn, bevare og gjere tilgjengeleg materielle og immaterielle minne for noverande og framtidige generasjonar.»¹⁰ Videre hadde Det nordiske museumsmøtet på Hamar i 2015 museenes samfunnsrolle som et overordnet tema.¹¹ Samme år lanserte også Norsk Kulturråd museumsprogrammet *Museenes samfunnsrolle*, som finansierer prosjekter som tematiserer nettopp dette.¹² Nylig lanserte Norsk ICOM artikkelsamlingen *Mot nye relasjoner mellom museum og samfunn*.¹³

5. Et talende eksempel på begrepets retoriske inflasjon finner vi dersom vi gjennomgår begrepets bruk i nyhetsmediene. Mellom 1870 og 1996 ble ordet «samfunnsrolle» brukt 32 ganger i *Aftenposten* (nevnt første gang 1965). Mellom 2011 og 2013 ble ordet brukt like mange ganger – 32 ganger. (Søk i mediedatabasen Retriever (<https://www.retriever.no/product/mediarkiv/>).)
6. NOU 1996:7, *Museum. Mangfold, minne, møtestad* (Oslo: Kulturdepartementet, 1996).
7. NOU 1996:7, 42.
8. URL: <http://www.museumstavanger.no/om-must/samfunnsoppdrag/>. [Lesedato 10.08.17.]
9. URL: <http://ryfylkemuseet.no/om-museet/styringsdokument/>. [Lesedato 10.08.17.]
10. URL: http://www.sjf.museum.no/sites/sjf.museum.no/files/vedlegg/20/armelding_2015.pdf. [Lesedato 10.08.17.]
11. Jf. URL: <http://museumsforbundet.no/wp-content/uploads/2014/10/program-hamar-museumsforbundet-2015-oppdater6augWEB2.pdf>. [Lesedato 10.08.17.]
12. Jf. URL: <http://www.kulturradet.no/museum/museumsprogrammene/vis-program/-/fakta-museumsprogram-samfunnsrolle>. [Lesedato 10.08.17.] Se også Hilde Holmesland, *Museenes samfunnsrolle* (Oslo: Kulturrådet, 2013. Notat) URL: <http://www.kulturradet.no/documents/10157/239d827f-0d57-4cfd-a0cf-fe8cc8eba7e3>. [Lesedato 21.08.16.]
13. Kathrin Pabst m.fl., red. *Mot nye relasjoner mellom museum og samfunn* (Oslo: Norsk ICOM, 2016).

Den retoriske vektleggingen av museenes samfunnsrolle har med andre ord økt betydelig.¹⁴ Samtidig kan det være utfordrende å fylle rollen med innhold. I *Kulturutredningen 2014*, Engerutvalgets utredning, kan vi lese en nokså kritisk kommentar om museenes samfunnsrolle:

[M]useenes samfunnsrolle oppleves som utydelig. Tanken om museenes samfunnsrolle står sentralt på dette feltet, men hva som ligger i denne rollen framstår som uklart. Etter utvalgets oppfatning bør det legges opp til mer debatt om hva som skal være museenes samfunnsoppdrag.¹⁵

I sin høringsuttalelse til denne utredningen var Museumsforbundet på sin side ganske negativ til en overordnet politisk definering av museenes samfunnsrolle. De skrev blant annet dette:

Museumsforbundet vil understreke at museenes samfunnsrolle er noe som bør defineres av den enkelte institusjon og dens styre i tråd med de generelle politiske føringer. Hva den enkelte institusjon oppfatter med samfunnsrollen må nedfelles i institusjonenes strategiske dokumenter og deres budsjettøknader til Kulturdepartementet. Vi vil understreke at museene ikke er like, ikke skal være like, og at vi mener det må være rom for variasjon og utvikling av hvordan samfunnsrollen defineres og utvikles over tid med endringer i samfunnet.¹⁶

Museumsforbundet mener altså at samfunnsrollen skal være et åpent og vidt begrep, åpen for fortolkning og operasjonalisering i det enkelte museum. Men er det nytt at museene har en samfunnsrolle?

MUSEENES SAMFUNNSROLLE FØR OG NÅ – EN DIFFERENSIERT ELLER SEDIMENTERT ROLLEUTVIKLING?

Museene har alltid hatt en samfunnsrolle, i en bred betydning av begrepet. Men er det den samme rollen som før? Min hypotese er at museene har beholdt mange av de rollene som de historisk sett har blitt gitt eller har tatt, men i tillegg har nye roller, nytt ansvar og nye legitimerende samfunnsoppgaver kommet i tillegg. Dessuten er noen av de gamle rollene omdefinert og restrukturert, og for noen har betydningen i praksis blitt mindre. Det er likevel en

14. Dette er ikke unikt for Norge. Den britiske kulturpolitikkforskeren Clive Gray beskriver endrede forventninger til de britiske museene på denne måten: «[T]he museums sector [...] is effectively being used as a tool for the attainment of the specific policy objectives of actors and concerns that have traditionally been seen to either lie outside of the museums sector itself, or to be, at best, a peripheral concern of the sector. Equally, at the national level, the DCMS [Department for Culture, Media, Sports] has argued that museums, galleries and archives have a wider range of functions than are concerned with the maintenance, display and management of accession to their collections: «their goal should be to act as vehicles for positive social change» (DCMS, 2000, p. 9). As a consequence they should be considered to have additional roles to play than those concerned simply with their roles of heritage preservation and display, with, in this case, their role being to contribute to a wider agenda of social and political change within society through active involvement in mechanisms of social inclusion.» Clive Gray, «Instrumental policies, causes, consequences, museums and galleries», *Cultural trends* 17, nr. 4 (2008), 209–22. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/09548960802615349>. [Lesedato 04.10.2017.]

15. NOU 2013:4, *Kulturutredningen 2014* (Oslo: Kultur- og kirke departementet, 2013), 155.

16. URL: https://www.regjeringen.no/contentassets/94c4bfac03354d338363bd4fd1a1662a/kulturutredningen_202_norges_museumsforbund_m.pdf. [Lesedato 10.08.17.]

plausibel hypotese at antallet samfunnsroller til museene aldri har vært så mange som i dag. Samtidig har det etter alt å dømme utviklet seg en viss avstand mellom museenes rolle i samfunnet og deres «samfunnsrolle». Vi kommer tilbake til denne avstanden. Et nyttig grep for å illustrere utviklingen av og oppfatninger av museenes samfunnsroller, er uansett å se nærmere på den intenderte samfunnsrollen til institusjoner etablert på ulike tidspunkt.

Inspirert av europeiske samlinger av kuriositeter, ble de første norske offentlige museene etablert som det man i ettertiden har kalt patriotiske universalmuseer.¹⁷ Blant disse finner vi Bergens museum, Arendals Museum og Kristiansand museum. Disse inneholdt nyttige samlinger til samfunnets beste; samlinger som kunne danne grunnlag for en allmenntilgjengelig kunnskap om landet og bruk av landets ressurser. Det patriotiske elementet lå i funksjonen som tjener av nasjonen og fedrelandet, og universal-preget lå i kombinasjonen av naturalier, arkeologiske gjenstander og kunstgjenstander. Som Anne Eriksen har påpekt, var en av funksjonene til disse tidlige museene å bygge en ny (borgerlig) offentlighet i et nytt samfunn.¹⁸ Universalmuseene fikk senere på attenhundretallet selskap av det Eriksen har kalt modellmuseer, dvs. museer som skulle vise og inspirere til fremskritt innen ulike næringer, og da særlig innenfor havbruk og fiskeri, men også kunstindustri.¹⁹ Den allmenne og spesielle nytten som disse to typer av museer – universal- og modellmuseene – hadde som formål, skulle også bidra til vitenskapelig og faglig utvikling, både innenfor akademiske fag og innenfor utvalgte yrker. De tre eldste universitetene i Norge: Oslo, Bergen og Trondheim, oppsto alle i forlengelsen av etablerte vitenskapelige museumsmiljøer.

Den samfunnsrollen som universal- og modellmuseene fylte på 1800-tallet, fikk selskap av en ny rolle mot slutten av århundret.²⁰ I perioden fra 1890-tallet og frem mot første verdenskrig ble det etablert en rekke varianter av det som i senere tid har fått merkelappen folkemuseer, alternativt friluftsmuseer. Utbredelsen av, og påvirkningen til, denne museumsformen var så stor at historiker Hans-Jakob Ågotnes har referert til dette som et folkemuseumsparadigme, et paradigme som museumssektoren fremdeles er preget av.²¹ Disse museene viste frem nasjonal og regional byggeskikk, håndverk og tradisjon, men var også arenaer for rekreasjon i friluft. Svenske Skansen og Norsk folkemuseum var viktige inspirasjonskilder for disse museene. Med disse museene kom nye samfunnsroller til. Museene ble arenaer for identitetsforvaltning og historieformidling – både nasjonalt og regionalt. Mange av museene hadde en eksplisitt ambisjon om å vise frem det regionalt særegne, men dette ble samtidig gjort i en form som var mer felles enn den var forskjellig. De mange friluftsmuseene i Norge er på mange måter bygget over samme lest, slik Ågotnes viser.

17. Jf. f.eks. Eriksen, *Museum*, 38.

18. Eriksen, *Museum*, 52ff.

19. Eriksen, *Museum*, 68. Se også Geoffrey Lewis, «The 'Universal Museum': A Case of Special Pleading?», i *Art and Cultural Heritage. Law, Policy and Practice*, red. Barbara T. Hoffman (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 379–86.

20. Jf. Lewis, «The 'Universal Museum'», 2: «The universality of collections has not, however, been the only model for the development of museums. Museums of national identity were appearing alongside their 'universal' counterparts by the beginning of the nineteenth century.»

21. Hans-Jakob Ågotnes, «Lokalmuseet i det lokale landskapet. Fortidsformidling i Hordaland gjennom hundre år» i *Kulturelle landskap. Sted, fortelling og materiell kultur*, red. Torunn Selberg og Nils Gilje (Bergen: Fagbokforlaget, 2007), 51, se også Eriksen, *Museum*, 69f.

Den regionale forankringen og funksjonen fikk en ny dreining noen tiår senere, da en endring av den nasjonale museumspolitikken ble gjennomført midt på 1970-tallet. En ny finansieringsordning for museene sammenfalt med en generell kulturpolitisk endring i retning av regionalt kulturpolitisk selvstyre, deriblant over museene: «Nye tiltak og tenester vart definerte inn i kulturpolitikken, og det vart oppretta ei ny fylkeskommunal og kommunal kulturforvaltning med tilhørende politiske utval». ²² Ny finansiering ble lansert med tanke på at «musea gjennom å forvalte lokale og regionale kulturtradisjonar skulle medverke til å styrke den lokale og regionale sjølvtiliten, skapa identitet og samkjensle i ein turbulent samfunnsomdanningsprosess». ²³ I tråd med generelle kulturpolitiske tendenser knyttet til desentralisering, regionalisering og kulturell demokratisering skulle museene knyttes tettere til det allmenne kulturarbeidet, og dermed betydningen av deres samfunnsrolle tydeliggjøres. Kirke- og undervisningskomiteen på Stortinget uttalte f.eks. dette om museenes oppgaver i 1972:

[M]useene [bør] i høyere grad bli vurdert som integrerende ledd i et samlet kulturtilbud. De har sine spesielle oppgaver å skjøtte, men inngår ikke desto mindre som viktige deler av et samlet mønster, hvor alle kulturelle virksomheter har sin rettmessige plass. Den generelle målsetting for kulturpolitikken – å utvide menneskenes opplevelsesevne og kvalitetssans, og stimulere skapende virksomhet hos den enkelte og egenaktivitet i lokalsamfunnet – må derfor gjøres gjeldende også for museene. Og de må få muligheter for å realisere denne målsetting gjennom en mer utadvendt og kontaktsøkende virksomhet, i samarbeid med andre kulturelle aktiviteter. ²⁴

Den neste store endringen i, og tilskuddet til, museets samfunnsroller kan tidfestes til 90-tallet. To svært sentrale museumspolitiske dokumenter ble publisert dette tiåret, og med disse kom også nye paradigmer som museumslandskapet fremdeles er preget av. Det ene dokumentet er NOU 1996: *Museum: mangfald, minne, møtestad*, ofte kun referert til som Museumsutredningen, og det andre er St.meld. nr. 22 (1999–2000) *Kjelder til kunnskap og oppleving. Om arkiv, bibliotek og museum i ei IKT-tid og om bygningsmessige rammevilkår på kulturområdet*, gjerne omtalt som ABM-meldingen. Med Museumsutredningen ble kulturelt mangfold og publikumsdialog for alvor introdusert som parametre for norsk museumspraksis. ABM-meldingen bygde videre på dette og vektla også museenes ansvar for samfunnsrelevans og -debatt, faglig nettverksbygging og digital formidling. I tillegg ble også de grunnleggende føringene lagt for den påfølgende museumsreformen.

Mellom 1996-utredningen og *Framtidas museum* fra 2009 har det også utviklet seg nye forventninger til museenes rolle for turisme og reiseliv, og for steders attraktivitet. Et begrep som signalbygg har etter hvert kommet til å figurere jevnlig i samme setning som museum. Her har det skjedd mye på tjuv år. I utredningen fra 1996 kan vi lese en lett tilbakeholden kommentar til forholdet mellom museum og reiselivsnæring:

I dei seinaste åra har det dukka opp planar og prosjekt der museum eller museumsliknande tiltak blir etablerte utifrå eit næringsperspektiv, delvis med tilvising til det som har skjedd på dette området i ut-

22. Vestheim, *Museum i eit tidsskifte*, 24.

23. Ibid.

24. Innst. S. nr. 175 (1972–1973), 460.

landet. Førebels er det ikkje mange nye museum som er etablerte på denne måten. Men det er fleire på planstadiet.²⁵

I ABM-meldingen blir derimot et bedret forhold mellom museene og reiselivet brukt som et av argumentene for større museumsenheter:

I mange delar av landet er t.d. ikkje samarbeidet mellom musea og reiselivsbedriftene så utbygd som det burde vore. Å nytta ut det reiselivspotensialet som eit stort tal museum og andre kulturminne utgjør, krev at reiselivet har ein samhandlingsmotpart som har administrativ og fagleg kapasitet til å leggja fram prospekt, tilbod og opplegg som reiselivet kan ta stilling til.²⁶

I museumsmeldingen fra 2009 konstateres det så at museene ikke har tilstrekkelig kompetanse på reiselivsarbeid: «Mange av museene har i dag ikke kapasitet, kompetanse eller nok ressurser til å utvikle seg til profesjonelle reiselivsbedrifter», og det etterlyses en tydelig styrking av museenes forhold til reiselivet.²⁷

I den norske museumshistorien har altså rollene inkludert det å være allmenntytige institusjoner, institusjoner for faglig og vitenskapelig utvikling, for utdanning og dannelse, for rekreasjon, park og friluft, for nasjonal og regional identitet, stolthet og kunnskap, for både majoritets- og minoritetshistorie, for publikumsdialog, integrering og inkludering, for turisme og reiseliv, for samfunnsdebatt, for nettverksbygging og fusjon og for digital tilstedeværelse. Fra de tidligste universalmuseene har rollene, forventningene og ansvarsområdene til dagens norske museer slik blitt langt mer sammensatte og mangfoldige, delvis som komplettering av og delvis som erstatning for tidligere roller. Graden av komplettering ser ut til å være større enn graden av erstatning. Vi kan beskrive den overordnede utviklingen som en kombinasjon av *differensiering* og *sedimentering*.

Differensiering brukes vanligvis som en betegnelse på et fenomen som en rekke av sosiologiens systemteoribyggere har beskrevet som et særtrekk ved moderniteten: ulike former for funksjonsdeling; en prosess der ulike områder eller funksjoner i samfunnet opererer med større grad av selvstendighet og mindre grad av gjensidig avhengighet.²⁸ I den norske museumshistorien er det et visst preg av differensiering i flere perioder. Selv om ikke universalmuseene ble direkte avløst av spesialmuseene, f.eks. av de nevnte modellmuseene, er det liten tvil om at det foregikk en spesialisering og funksjonsdeling av det norske museumslandskapet i siste halvdel av 1800- og første halvdel av 1900-tallet.²⁹ Der universalmuseene kunne kombinere kunst-, kultur- og naturhistoriske samlinger, fikk vi etter hvert rene kunsthistoriske, arkeologiske, kulturhistoriske, tekniske, maritime m.m. museumsinstitusjoner. Et annet preg av differensiering ligger i det faktum at noen av de grunnleggende funksjonene til de tidlige museene, som f.eks. forskningen, i større grad kom til å bli utført

25. NOU 1996:4, 136.

26. St. meld. nr. 22, *Kjelder til kunnskap og oppleving. Om arkiv, bibliotek og museum i ei IKT-tid og om bygningsmessige rammevilkår på kulturområdet* (Oslo: Kulturdepartementet, 1999–2000), 162.

27. *Framtidas museum*, 160.

28. Niklas Luhmann, «The Differentiation of Society», *Canadian Journal of Sociology* 2, nr. 1 (1977), 29–53; Niklas Luhmann, *The differentiation of society* (New York: Columbia University Press, 1982); Jürgen Habermas, *Borgerlig offentlighet: dens framvekst og forfall* (Oslo: Gyldendal, 1971).

29. Jf. Eriksen, *Museum*.

på de universitetene som etter hvert ble etablert. Samtidig er det ikke noe entydig preg av differensiering som kan karakterisere utviklingen av museene som samfunnsinstitusjoner. Flere av universitetsmuseene, som f.eks. Universitetsmuseet i Bergen, har beholdt det tverrfaglige, universale preget, og i Bergen formidler museet (fremdeles) utstillinger innenfor «arkeologi, antropologi, kunst- og kulturhistorie, zoologi, geologi og botanikk».³⁰ Med museumsreformen har vi derimot også fått en rekke nyfusjonerte museumsinstitusjoner som snarere kan beskrives som preget av de-differensiering, der tidligere funksjoner og ansvarsområder er slått sammen i nye enheter.³¹ Et eksempel på dette kan være Museum Stavanger (MUST), som etter den siste fusjonen i 2010 inneholder både natur-, kultur- og kunsthistoriske samlinger, i tillegg til sjøfarts- og industrisamlinger.³²

Utviklingen i det norske museumslandskapet og i den norske museumspolitikken minner på den andre siden om den som har blitt beskrevet som sedimentær kulturpolitikk. Dette begrepet betegner hvordan nye kulturpolitiske formål har blitt lagt på toppen av tidligere formål, uten at disse har blitt forlatt.³³ På den måten har kompleksiteten til kulturpolitikken økt, i takt med at målene for denne politikken har blitt flere. Der man tidligere legitimerte distribusjon av kultur med at den utviklet og dannet menneskene som brukte den, legitimeres spredningen i dag også med at den genererer inntekter, skaper arbeidsplasser, utvikler lokalsamfunn, representerer kulturelt mangfold, utvikler kognitive evner m.m. På en liknende måte har museenes samfunnsroller utviklet seg sedimentært. I tillegg til å være vitenskapelige institusjoner har museene blant annet blitt identitetsinstitusjoner, rekreasjonsinstitusjoner, inkluderingsinstitusjoner, reiselivsinstitusjoner, dialog- og debattinstitusjoner og digitale institusjoner.

Samtidig som nye roller har komplettert tidligere roller, har andre roller blitt mindre betydningsfulle og/eller forsvunnet. Den samfunnsrollen som lå i det allmenntilgitt; i det å formidle kunnskap som kunne utvikle konkrete næringer og næringsveier, er mer eller mindre forsvunnet i dagens norske museer. Selv om et museum som Norsk Oljemuseum, skal spre kunnskap «om petroleumsvirksomhetens utvikling og betydning for det norske samfunn», som det står i deres vedtekter, er formidlingen av en industris kvaliteter en ganske annen enn den som lå til grunn for de mange fiskerimuseene som ble etablert på 1800-tallet, for eksempel.

Men hvorfor har det blitt slik? Hvorfor har rollene til museene blitt flere, og – ikke minst – hvorfor har det blitt så viktig å snakke om dem? I tillegg til en mer allmenn utvikling av hvordan offentlige institusjoner blir styrt, har også museene tilsynelatende vært utfordret

30. Jf. <http://www.uib.no/universitetsmuseet>. [Lesedato 28.03.17.] Internasjonalt har også selve begrepet universal-museum blitt forsøkt relansert. Nitten av de fremste kulturhistoriske museene på verdensbasis undertegnet i 2002 *Declaration on the Importance and Value of Universal Museums*, en erklæring som først og fremst var ment som en argumentasjon til fordel for å beholde mange av de store arkeologiske skattene samlet i store museer, fremfor å returnere de til deres opphavsland. Jf. http://icom.museum/fileadmin/user_upload/pdf/ICOM_News/2004-1/ENG/p4_2004-1.pdf. [Lesedato 28.03.17.]

31. Jf. Scott Lash, «Discourse or Figure? Postmodernism as a 'Regime of Signification'», *Theory, Culture & Society*, June 1988, vol. 5, nr. 2, 311–36.

32. Jf. <http://www.museumstavanger.no/om-must>. [Lesedato 12.09.17.]

33. Jf. Vincent Dubois, «Cultural policy regimes in Western Europe», *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 2nd edition (Amsterdam: Elsevier, 2015), 460–65 og Erik Henningsen, «Kulturpolitikens sedimentering. Kulturloftet som kulturpolitisk vekstperiode», *Nordisk kulturpolitisk tidsskrift* 18, nr. 1 (2015), 28–40.

av en vedvarende legitimeringskrise de siste to–tre tiårene. Det som i mange år har vært et trygt fundament for museene, det nasjonalt, eller regionalt stedbundne og det materielle, har blitt grundig utfordret gjennom fenomenene som samles under begrepene globalisering og digitalisering. Disse begrepene har både påvirket betydningen av samfunnsrollen og bidratt til å gi rollen et mangfoldig innhold, og blitt komplisert av en serie ord som begynner på D: dialog, demokratisering, deltagelse. Alle disse begrepene utfordrer museenes posisjon som aktør, og de utfordrer museenes autoritet. Særlig gjelder det der museene opererer på det som i utgangspunktet er bortebane, for eksempel på det digitale området.³⁴ I utviklingen av en digitalisert kulturarv har en tradisjonell kulturfaglig, akademisk autoritet blitt utfordret fra tre ulike kanter: fra informasjonsteknologisk hold, gjennom stadig mer avanserte digitale verktøy, fra allmennheten og den interesserte amatør, og til sist fra internasjonale medieselskaper.³⁵

De store bevegelsene som beskrives med begreper som digitalisering og globalisering, har også ligget til grunn for en rekke bidrag som diskuterer og forklarer museenes utfordringer i det moderne og/eller postmoderne. Da kulturforskeren Geir Vestheim brukte begrepet «tidsskifte» om museenes kontekst i 1994, var han i godt selskap.³⁶ Begreper som *rethinking*,³⁷ *reshaping*,³⁸ *reinventing*,³⁹ *new museology*,⁴⁰ og *the postmodern museum* har preget den internasjonale faglige samtalen om museene de siste tiårene. Retorikken om «det nye» og «den nye tiden» og «de nye utfordringene» for museene ble også inkludert i den offentlige museumspolitikken. De siste tjue–tretti årene er ideen om endring, tidsskifte og det nye paradoksalt nok noe av det mest konsistente i museumsdiskursen. Den avsluttende delen av artikkelen handler om den høyst reelle kompleksiteten som ligger til grunn for denne retorikken.

ROLLEBESKRIVELSER, ROLLEAVKLARINGER OG ROLLEKONFLIKTER: MUSEENE SOM KOMPLEKSE INSTITUSJONER

Som vi har sett, ble museenes roller og funksjoner samlet under de fire begrepene forvaltning, forskning, formidling og fornying i stortingsmeldingen *Framtidas museum*. Disse områdene blir utdypet på denne måten i meldingen:

-
34. Jf. Ole Marius Hylland, «#Mangletre. Om makt og ideologi i den digitale kulturarvens politikk», *Nordisk kulturpolitisk tidsskrift* 17, nr. 2 (2014), 253–74.
35. Museologen Guro Jørgensen har skrevet om hvordan universitetsmuseenes arbeid med digital demokratisering «endrer forholdet mellom spesialister og publikum, og at vitenskapens tradisjonelle autoritet må legitimeres på andre måter enn tidligere». Guro Jørgensen, «Den vanskelige dialogen. Om universitetsmuseenes praktiske utfordringer i møtet med web 2.0-samfunnet», *Nordisk Museologi*, nr. 1 (2011), 81–97. Se også Nanna Løkka, «Demokratisk dialog i kulturminneforvaltningen – Et slag om fortiden?», *Nordisk kulturpolitisk tidsskrift* 17, nr. 2 (2014), 235–52.
36. Geir Vestheim, *Museum i eit tidsskifte* (Oslo: Samlaget, 1994).
37. Stephen Weil, «Rethinking the museum», *Museum News* 69, no. 2 (1990), 56–61; Stuart Davies, «A sense of purpose: rethinking museum values and strategies», *Museum provision and professionalism*, red. G. Kavanagh (London: Routledge, 1994), 3–39.
38. Suzanne MacLeod, red., *Reshaping museum space* (London: Routledge, 2005).
39. Gail Anderson, red., *Reinventing the museum: Historical and contemporary perspectives on the paradigm shift*. (Lanham: Rowman Altamira, 2004).
40. Peter Vergo, red., *New Museology* (London: Reaktion Books, 1997).

Forvaltning: Museenes samlinger skal sikres og bevares best mulig for ettertiden og gjøres tilgjengelig for publikum og for forskning. Viktige delmål vil være gode sikrings- og bevaringsforhold samt prioritering og koordinering av samlingene.

Forskning: Forskning og kunnskapsutvikling ved museene er et nødvendig faglig grunnlag for innsamling, dokumentasjon og formidling. Et delmål vil være økt forskningssamarbeid, både i museumsnettverket og mellom museene og forskningsmiljøer i kunnskapssektoren.

Formidling: Museene skal nå publikum med kunnskap og opplevelse og være tilgjengelig for alle. Det innebærer målrettet tilrettelegging for ulike grupper og aktuell formidling som fremmer kritisk refleksjon og skapende innsikt.

Fornyng: Gjennom faglig utvikling, nytenking og profesjonalisering, skal museene være oppdaterte og aktuelle i alle deler av sin virksomhet, være solide institusjoner og ha en aktiv samfunnsrolle. Et delmål vil være å utvikle digital forvaltning og formidling.⁴¹

I sum skal altså museene, slik den offisielle museumspolitikken beskriver dem og museumsreformen forutsetter, forvalte fortid, skape kunnskap, og formidle opplevelse, skapende innsikt og kritisk refleksjon. Rollene til museene beskrives her som en megler; en fortolker og formidler mellom fortid, publikum og kunnskap. Det er sentrale spørsmål og utfordringer knyttet til alle disse tre størrelsene.

For det første: Ligger den eneste fremtiden for museene i å være fortidsbaserte forvaltere av identitet? Identitet basert på fortid er en idé så grunnfestet i (de kulturhistoriske) museenes DNA at det kan være vanskelig å tenke den vekk.⁴² Ideen uttrykkes også som det mest brukte argumentet for forvaltning av kulturarv i det hele tatt; at det er viktig å bevare fortid for å forstå hvem vi er og hvor vi kommer fra. Kombinasjonen av identitetsarbeid og fortidsarbeid utgjør en tradisjonstung samfunnsrolle for museene. En interessant utvikling i kulturarvinstitusjoner kan se ut til å være at de beveger seg fra et kollektivt, via et pluralistisk til et individualistisk identitetsarbeid. Som vi så i beskrivelsen av formidling i *Framtidas museum*, innebærer dette «målrettet tilrettelegging for ulike grupper». Alle skal ha rett til å få sin historie fortalt:

Utfordringene i et slikt seleksjonsregime er å være bevisst tendenser til henholdsvis hegemonisering og marginalisering av kulturuttrykk i kulturarvssammenheng. Det er der for en konstant faglig og kulturpolitisk utfordring å arbeide for at den seleksjonen som museumsinstitusjonene samlet sett gjør, gir et så dekkende og balansert bilde som mulig av det mangfoldet som utgjør norsk samfunnsliv opp gjennom tidene.⁴³

Kulturarvsinstitusjoner – både arkiv, bibliotek og museer – legger i stadig større grad til rette for at besøkende får innsikt i sin personlige historie, og ikke bare sin gruppes eller sin nasjons historie. Dermed forvalter de potensielt både kollektiv og individuell identitet. Museenes utfordring er om de klarer å se alternativer til dette, eller om de er så tett bundet til kombinasjonen av identitetsarbeid og historie at de ikke kan løsrives derfra. For må

41. *Framtidas museum*, 146.

42. Jf. Eriksen, *Museum*.

43. *Framtidas museum*, 145.

museene nødvendigvis være identitetsskapende og -vedlikeholdende institusjoner?⁴⁴ Museene har flere ganger blitt utfordret på nettopp dette spørsmålet. I et foredrag i 1989 hevdet antropologen Anders Johansen at museene måtte velge enten å være institusjoner for historiekunnskap, eller institusjoner for identitet:

[H]istorieforståelse kan være truende, men ikke «bærende» for personlig og nasjonal identitet; stoff til identitetsbygging kan bare hentes ut av historien i den utstrekning historiserende perspektiver blir satt ut av kraft. Altså: Mellom de to overordnede målsettinger for dette kulturarbeidet – mellom kunnskap og identitet – må det gjøres et valg.⁴⁵

De to sentrale museumspolitiske dokumentene fra 1990-årene anerkjenner på hver sine måter at identitetsfunksjonen til museene både er uunngåelig og risikabel. Museumsutredningen fra 1996 uttrykker det slik: «Å skapa og stadfesta kulturell identitet er ei oppgave for musea, men like viktig er det å vera kritisk til kulturell sjølvforståing og sjølvhevding som er basert på nedvurdering av andre grupperes kulturelle eigenart».⁴⁶ ABM-meldingen beskriver en tilsvarende holdning slik:

Institusjonar innanfor kulturarvsvfeltet kan sjølvsagt ikkje trekkja seg ut og slutta å vera aktørar i prosessar som gjeld utvikling av kulturell identitet. Det er meir eit spørsmål om å vera medveten den sterkt symbolske funksjonen som kulturarven alltid vil ha i slike identitetsprosessar, og å våga bruka denne symbolske krafta i samanhengar der perspektivet kan vera kulturkritisk og spørjande.⁴⁷

Her skiller ABM-meldingen på en interessant måte mellom det museene rent faktisk kan gjøre noe med og de prosessene som de ikke kan kontrollere. Det valget som Anders Johansen mente museene måtte ta, mellom kunnskap og identitet, er ganske utopisk, nettopp fordi den identitetsskapende funksjonen til kulturarv kanskje ligger utenfor museenes handlingsrom og påvirkningskraft. Det relevante spørsmålet i denne sammenhengen er dermed hvorvidt museene også skal ha andre samfunnsroller enn dem som er knyttet direkte til kulturarv og dermed indirekte til identitet.

For det andre: En av de åpenbare konsekvensene av den økte vektleggingen av museenes samfunnsrolle(r), er at museenes publikum både teller og telles mer enn tidligere. Kvalitativt gjennom et økt fokus på forholdet til, og dialogen med, publikum, og kvantitativt gjennom et fokus på besøkstall. Publikum har i stadig økende grad blitt vurdert som aktive bidragsytere til, og deltagere i, museumsarbeidet.⁴⁸ Folks egne historier skal kunne fortelles, folks kunnskap og minner om gjenstander skal kunne bidra i formidling og forvaltning av samlingene, folk kan inviteres med i museumsfaglig arbeid, som innsamling av data til artsdatabaser eller transkribering av materiale for Munch-museet. Museene skal kunne oppleves av og være relevante for, formidle kunnskap til og fortelle historiene til, så mange

44. Jf. diskusjon av dette spørsmålet hos Eriksen, *Museum*, 221ff.

45. Anders Johansen, «Ting – tid – identitet», i *Museene i samfunnet. Rapport fra NKKMs fagseminar under årsmøtet, Kristiansand, 12.–15. oktober 1989*, red. Else Espeland og Siri Schrøder Vesterkjær (Norske Kunst- og Kulturhistoriske Museer, 1990), 22, uth. i original.

46. NOU 1996:4, 254.

47. *Kjelder til kunnskap og oppleving*, 18.

48. Jf. Brita Brenna, «Kvalitet og deltakelse i museer», i *Kvalitetsbegrepet i samtidens kunst og kultur*, red. Knut Ove Eliassen og Øyvind Prytz (Oslo: Kulturrådet, 2016), 36–52.

som mulig. Det forventes at museene skal være både demokratiske og demokratiserende institusjoner. Samtidig går åpenbart ikke alle på museum. Kulturbruksstatistikken fra Statistisk sentralbyrå viser f.eks. at andelen nordmenn som går på museum, har vært ganske stabil gjennom mer enn tjue år.⁴⁹ Omtrent fire av ti er innom et museum i løpet av året. Museumsreform, kulturløft, konsolidering og store tilskuddsøkninger har tilsynelatende ikke endret et prosentpoeng på bruksmønsteret. Dette samsvarer med undersøkelser som viser at til tross for en mangeårig og svært bevisst politikk for kulturell demokratisering, er kulturbruksmønstrene svært stabile.⁵⁰

Seksti prosent av befolkningen besøker ikke museum, eller, sagt på en annen måte, seksti prosent av oss vurderer ikke museene som så spennende, relevante eller attraktive institusjoner at vi velger å bruke en søndag formiddag der. Er det et problem, og er det i tilfelle museenes problem? Er det et demokratisk problem? Nei, ikke nødvendigvis. Samtidig utfordrer dette den delen av museenes samfunnsrolle som betegnes med begrepene dialog og demokrati. Hvilken samfunnsrolle kan museene fylle når de formidler til et mindretall av befolkningen? Den rollen kan være viktig, verdifull og vesentlig også uten at alle bruker museet. Samtidig er det viktig å ha et realitetsorientert forhold til den reelle publikumsbredden til museene.

GRENSER FOR LASTEEVNE?

Noe av grunnen til at begrepet samfunnsrolle blir aktualisert og allmenngjort, er økte krav, blant annet gjennom New Public Management-inspirert politikk, om at institusjoner i økende grad må legitimeres og ansvarliggjøres. De må holdes *accountable*, som det heter på engelsk. De må vise og bevise og argumentere for at de har en legitim plass i samfunnet, med den legitime offentlige finansieringen og politiske *goodwill* som følger med slik legitimitet. Den amerikanske museologen Robert R. Janes beskriver bakgrunnen for økt vektlegging av museenes samfunnsansvar på denne måten: «The idea of a socially responsible museum is grounded in a new sense of accountability, as well as in new approaches to achieving long-term sustainability.»⁵¹ Britiske Clive Gray beskriver utviklingen av en ny museumspolitik for de britiske museene slik: «The increasing expectations for clear statements of performance assessment, justifications for public funding, and evidence of policy effectiveness across the public sector have generated an emphasis on formal statements of organizational intent.»⁵²

Det har tilsynelatende blitt slik at det er vanskeligere å argumentere godt for institusjoner hvor det ikke er åpenbart at de har en samfunnsrolle; at de spiller en rolle for samfunnet i stort. Der hvor institusjoner tidligere kunne tas for gitt, må de nå argumentere for sin eksistens gjennom å snakke om betydningen av sin samfunnsrolle eller, for den saks skyld, sitt samfunnsansvar. Det er nærliggende å tilskrive disse kravene til NPM, der offentlige institusjoner skal legitimeres, måles og ansvarliggjøres på nye måter.⁵³ En av konsekven-

49. Jf. Odd Frank Vaage, *Norsk kulturbarometer 2016* (Oslo: Statistisk sentralbyrå, 2017).

50. Per Mangset, *Demokratisering av kulturen. Om sosial ulikhet i kulturbruk og -deltagelse* (Bø: Telemarksforskning, 2012). URL: <https://www.telemarksforskning.no/publikasjoner/filer/2006.pdf>. [Lesedato 04.10.2017.]

51. Robert R. Janes, *Museums without borders* (London: Routledge), 138.

52. Gray, «Instrumental policies, causes, consequences, museums and galleries», 209–10.

53. Jf. Clive Gray, «Instrumental policies: causes, consequences, museums and galleries.»

sene er sterkere vekt på formulering av mål, strategier og resultater av museumsarbeidet, som økte publikumstall, egentinntjening og samarbeid med andre næringer, som reiselivsnæringen.⁵⁴

Museene utvikler seg som organisasjoner gjennom å sjonglere med retoriske beskrivelser av sin eksplisitte «samfunnsrolle» og sine praktiske samfunnsroller. Det gjør de gjennom sin eksplisitte retoriske legitimering av sin virksomhet med begreper om samfunnsrolle og samfunnsrelevans, og med sine faktiske funksjoner innenfor det samfunnet de opererer. En direkte konsekvens av å bli tildelt flere funksjoner og roller, er økt kompleksitet. Dette ser i høy grad ut til å være tilfelle for museene som institusjoner.⁵⁵ Museene er blant de mest komplekse samfunnsinstitusjonene vi har.⁵⁶ Kompleksiteten bunner i en kombinasjon av et mangfold av roller på den ene siden, og de mange organisasjonsendringene og fusjoner gjennom museumsreformen på den andre. Gjennom reformen har museene blitt tilføyd ytterligere elementer gjennom nye organisasjoner og sammenslåtte enheter, og med det nye forventninger, samtidig som de gamle forventningene er beholdt. Her ligger også et aldri så lite paradoks. Reformen ble initiert nettopp for å bøte på et oppfattet misforhold mellom institusjonenes kompleksitet og evne til å utføre oppgavene sine. *Framtidas museum* beskriver det slik:

Dette misforholdet mellom institusjonenes faglige og økonomiske soliditet og kompleksiteten i de museumsfaglige oppgavene var en av årsakene til at Kultur- og kirke departementet lanserte en omfattende museumsreform i St. meld. nr. 22 (1999–2000) *Kjelder til kunnskap og oppleving*, abm-meldingen.⁵⁷

Det samlede resultatet av denne kombinerte utviklingen er at få, kanskje ingen andre institusjoner, preges av den samme kombinasjonen av lokalt, regionalt og nasjonalt ansvar, av innadrettet og utadrettet virksomhet, av høye faglige ambisjoner og ønsker om et bredt publikum, av forventninger til en konsekvent og samkjørt sammenheng mellom å samle inn, ta vare på, utvikle ny kunnskap, formidle, lære, underholde, diskutere og delta, både analogt og digitalt, både på sine egne og på andres arenaer. Museene skal også fungere lokalt, ta vare på et frivillig engasjement, de skal samarbeide i faglige nettverk og være nasjonale ekspertmiljøer på sine egne felt. Gjennom sine grunnfunksjoner samling/bevaring, forskning og formidling er museene arkiver, universiteter, skoler, turistattraksjoner,

54. Samtidig kan politisering og byråkratisering av museene også føres tilbake til noe eldre og mer nasjonale forhold. Geir Vestheim beskriver som en av konsekvensene av omleggingen av den norske museumspolitikken på 70-tallet, at forholdet mellom museene og politiske myndigheter ble tettere, spesielt på regionalt nivå (Vestheim, *Museum i eit tidsskifte*).

55. Innenfor organisasjons- og ledelsesteori finnes en stor mengde litteratur om institusjonell kompleksitet, som også kan være relevant for å forstå museenes utfordringer. Denne litteraturen har blant annet vært fokusert på hvordan slike institusjoner forholder seg til sin egen kompleksitet – hvordan de styres og organiseres; hvordan organisasjonene responderer på tilsynelatende inkompatible formål og forventninger. For en oversiktsartikkel om forskning på komplekse institusjoner, se Royston Greenwood et al., «Institutional Complexity and Organizational Responses», *The Academy of Management Annals* 5, nr. 1 (2011), 317–71. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/19416520.2011.590299>. [Lesedato 04.10.2017.]

56. Jf. også Clive Gray, «Museums and the Management of Complexity», *Paper to the Annual Conference of the Political Studies Association of the United Kingdom, Manchester* (2014). URL: https://www2.warwick.ac.uk/fac/arts/theatre_s/cp/staff/gray/research/museums20and20the20management20of20complexity.pdf. [Lesedato 18.08.16.]

57. *Framtidas museum*, 9.

og kanskje også torg, eller *agoraer* – torg som møteplass, arena for diskusjon, spasing, kaffedrikking, sosialisering, folkekikking osv.

Museenes rolle og stemme og autoritet er, med nødvendighet, fremdeles under avklaring og modning. Disse størrelsene defineres, redefineres og utvikles stadig. Den britiske museumsdirektøren David Flemming har introdusert begrepet kulturell autoritet, som kan være nyttig for den videre tenkningen om museenes samfunnsrolle:

We have begun to redefine the traditional role of museums, and to demonstrate the social and educational value of museums more coherently than ever before. We have begun to make use of the cultural authority which ordinary people perceive us to have. So, we truly unlock the value invested in our collections, and thus we finally identify why they are worth having in the first place.⁵⁸

I dette ligger det at museene må anerkjenne og bruke sin kulturelle autoritet på en konstruktiv måte. Dette må de gjøre i alle sine samfunnsroller. Disse er flere, kompleksiteten større, behovet for prioritering større – også imellom de ulike oppgavene som følger av rollene. I denne artikkelen har jeg hevdet at museene og utviklingen av dem har et visst preg av differensiering, en prosess der økende kompleksitet gjør at institusjoner og funksjoner spesialiseres og deles opp.⁵⁹ Dette er kombinert med et sterkere preg av sedimentering av nye oppgaver, forventninger og roller. Her er det en forskjell mellom de faktiske samfunnsrollene til institusjonene og den retoriske og mer utvendige bruken av et begrep som samfunnsrolle. Det er en reell fare for et misforhold, eller en økende skjevhet, mellom det retoriske og det praktiske nivået til museenes oppgaver og samfunnsansvar. En kombinasjon av legitimeringsutfordringer, nye former for offentlig forvaltning, endrede roller i forholdet til publikum og et økende antall forventninger har gjort at museene har nærmet seg det man kan kalle deres institusjonelle lasteevne. Institusjonell lasteevne er den grensen som finnes for hvilket ansvar, hvilke roller og hvilke funksjoner en institusjon kan påta seg og fremdeles fungere som en operativ og velfungerende organisasjon. Når denne grensen nås eller overskrides, utvikles kvaliteten på de oppgavene som skal utføres negativt. Det er både en museumspolitisk og en museumsfaglig utfordring. Utviklingen tvinger frem det følgende spørsmålet: Skal museene forlate noen av de rollene som er aggregert gjennom deres levetid som institusjoner? Eller kan man se for seg enten at ikke alle museer må fylle alle rollene, slik også Museumsforbundets høringsuttalelse til Engerutvalget antydte, og/eller at antallet roller for museene er for høyt, og at det er mer rasjonelt å fordele disse på flere ulike institusjoner. En endring kan være nødvendig for å beholde museene som de velfungerende og viktige samfunnsinstitusjonene de har mulighet til å være.

58. David Fleming, «Foreword», i *Museums and Social Inclusion. The GLLAM Report*, red. Eileen Hooper-Greenhill et al. (Leicester, 2000), 5–6.

59. Jf. Luhmann, «The Differentiation of Society».